

UNA ESTELA ROMANA AMB DOS NOMS PERSONALS IBÈRICS TROBADA A LA POBLACIÓ D'ONDA (LA PLANA BAIXA, CASTELLÓ)

A Roman stele with two Iberian personal names found in the town of Onda (La Plana Baixa, Castelló)

FERRAN ARASA I GIL¹, VICENT ESTALL I POLES²

(1) Grup de Recerca en Arqueologia del Mediterrani (GRAM). Departament de Prehistòria, Arqueologia i Història Antiga. Universitat de València. Ferran.Arasa@uv.es. <https://orcid.org/0000-0002-7039-141X>
(2) Museu del Taulell d'Onda. vestall@museoazulejo.org. <https://orcid.org/0009-0008-5129-8106>

RESUMEN

Presentem una nova troballa epigràfica d'època romana feta a la localitat d'Onda (la Plana Baixa, Castelló) l'any 2023. És una estela amb l'encapçalament arrodonit que està trencada en dues parts, però sencera, amb una senzilla inscripció llatina de caràcter funerari que pot datar-se en el s. I d.n.e. El seu interès rau en la presència de dos noms personals ibèrics: el cognom del difunt i el nom del seu pare. Amb aquesta inscripció, a Onda es coneixen onze epígrafs, tots de caràcter funerari.

Paraules clau: Epigrafia llatina, inscripció funerària, estela, onomàstica ibèrica, Onda.

ABSTRACT

We present a new epigraphic find from the Roman period made in the town of Onda (La Plana Baixa, Castelló) in 2023. It is a stele with the rounded head that is broken in two parts, but whole, with a simple Latin inscription of a funerary nature which can be dated to the 1st century. Its interest lies in the presence of two Iberian personal names: the surname of the deceased and the name of his father. With this inscription, eleven epigraphs are known in Onda, all of a funerary nature.

Key words: Latin epigraphy, funeral inscription, stele, Iberian onomastics, Onda.

INTRODUCCIÓ

La població d'Onda està situada al nord de la ciutat de *Saguntum*, a l'extrem oest de la plana litoral travessada pel riu Millars i a 19 km de la mar (fig. 1). La inscripció que presentem es va trobar en una lloma situada a uns 600 m del nucli urbà, en direcció est, que està ocupada per un barri conegut com *Monteblanco*, on estava utilitzada, juntament amb altres sis carreus, com a vorada d'un hort. El seu propietari, Tomás León, en va comunicar l'existència a José Martí, estudiós de la població, que li ho va transmetre al director de Museu del Taulell d'Onda, Vicent Estall, qui en va fer un primer reconeixement el 28/02/2023. Els autors d'aquesta nota la vam veure conjuntament el 03/03/2023 i en vam poder confirmar la importància i el bon estat de conservació. Amb l'acord del propietari, es va extraure i fou traslladada al museu amb la resta de carreus, on es conserva actualment a l'espera de la seua instal·lació definitiva al Museu d'Història i Arqueologia d'Onda. En una segona visita, el 06/06/2023 vam poder fer-ne una detallada autòpsia.

Segons el testimoni del propietari, els carreus es van trobar a l'hort, a pocs metres del lloc on els va col·locar,

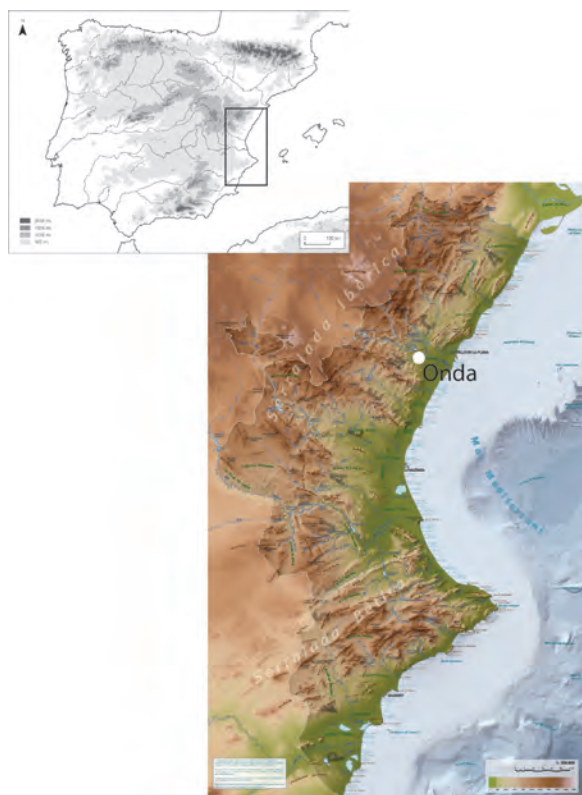

Fig. 1. Localització de la població d'Onda (Mapa ICV).

Fig. 2. Carreus trobats amb l'estela (Foto: F. Arasa).

dins d'una sitja o pou que aparegué en fer un clot per a la plantació d'un arbre, on se'n van quedar alguns més. Els carreus s'havien tirat en aquest lloc de manera intencionada, i tal vegada fou aleshores quan l'estela es va partir en dos trossos i va patir alguns cops i esvorancs. No és segur que totes les peces tingueren la mateixa procedència, però sí que almenys en part podrien haver pertangut al mateix monument. Per les seues dimensions i pes, no haurien de procedir d'un lloc molt allunyat. Tanmateix, ni a l'hort on es van trobar, ni pels seus voltants han aparegut ceràmiques ni altres restes arqueològiques d'època romana. Del conjunt epigràfic de la població, les dues inscripcions romanes de procedència segura es van trobar a les partides de Sonella i Capamantos, en la primera de les quals es coneix l'existència de restes romanes que probablement pertanyien a una vil·la (Arasa 1990).

Amb els dos fragments de la inscripció s'hi van trobar sis carreus del mateix tipus de pedra, tots trencats (fig. 2). Alguns tenen restes de morter i conserven marques de treball. El més gran té forma de paral·lelepípede, amb unes dimensions de 97 x 28 x 27,5 cm, la cara anterior allisada i les laterals desbastades. Uns altres dos que també es conserven més complets tenen 29 cm (un peu) i 33 cm d'amplària, el primer amb dues cares allisades. Si estaven relacionats amb l'estela, alguns podrien pertànyer al sòcol construït en el qual en devia estar encastada la base.

DESCRIPCIÓ

És una estela de pedra calcària de color negre-blavenc del terreny, que presenta diferents tonalitats i es coneix a la comarca de la Plana com pedra de Borriol i més

Fig. 3. Les dues parts de l'estela (Fotos: V. Estall-P. Mercé).

Fig. 4. Fotomuntatge de l'estela a partir de les dues parts conservades (F. Arasa).

cap al sud com pedra de Sagunt. Té forma de paralelepípede amb l'encapçalament arrodonit, que s'estreny un poc cap a la part superior. El monument està trencat en dues parts que encaixen i pot reconstruir-se completament (fig. 3). La seua altura total, de 195 cm (fig. 4), és un poc superior a 6,5 peus (192,2 cm), mentre que l'amplària –de 42-45,5 cm– és pròxima a 1,5 peus (44,3 cm). En general es troba en molt bon estat de conservació. La cara anterior i les laterals estan allisades, amb algunes irregularitats de caràcter natural, i conserven nombroses empremtes de treball de l'escarpra dentada (*scalprum*); la posterior només està desbastada. En la part superior –a 33 cm del coronament– conserva una inscripció distribuïda en tres línies, que només presenta una part mig esborrada al principi de la segona i en general es pot llegir fàcilment (fig. 5).

Dimensions del fragment superior: 117 x 42 x 21,5 cm.

Dimensions del fragment inferior: 78 x 45,5 x 23,5 cm.

Dimensions totals: 195 x 45,5 x 23,5 cm.

Marge esquerre: 1,7 cm; marge dret: 2 cm.

Alçària de les lletres: 1) 4-4,7 cm; 2) 4,5-5,2 cm; 3) 4,5-5 cm.

*L(ucius) · Baebius · Beco-
n̄arris · f(ilius) · Tan-
negitar · H(ic) · s(itus) · e(st) ·*

Els punts són arrodonits i les lletres presenten reforços ben marcats. La lletra és d'altura i *ductus* un poc irregulars. Els solcs de les lletres presenten diferències, ja que en algunes són més estrets i superficials i en altres més amples i profunds. Com a trets paleogràfics destaca-

Fig. 5. Detall del text (Foto: V. Estall).

bles podem assenyalar que l'ull superior de la B és més petit, la sina superior de la S és més ampla, els braços de la E són d'igual llargària i el traç interior de la G és curt i està un poc inclinat cap avall. La lectura no presenta cap dificultat important. En la primera línia, un colp ha afectat la part superior de la E del *nomen*; hi figuren el prenom, el nom i el principi del patrònim, que apareix trencat de manera irregular. A la segona, l'espai que hi ha al principi correspon a dues lletres que estan quasi esborrades, sobretot la segona: la primera es reconeix com una N, molt semblant a la de la línia inferior; de la segona es veu el reforç inferior i l'extrem dret d'un traç horitzontal a la part superior que permet reconèixer-la com una T; a continuació, es conserva la part inferior dreta i restes dels traços oblics d'una A. Així, en aquesta línia pot llegir-se amb seguretat *-ntarris*, i el nom complet del pare —que comença al final de la línia anterior— pot restituir-se com *Becontarris*.

ESTUDI I INTERPRETACIÓ

Es tracta de l'epitafi d'una persona de gènere masculí amb els tres components del nom i la filiació, seguida d'una fórmula funerària. La presència dels *tria nomina* demostra que era ciutadà romà. El gentilici *Baebius* és prou freqüent i ja es coneixia en l'epigrafia romana d'Onda. Tant el cognom del difunt (*Tannegitar*), com el patrònim (*Becontar*) són ibèrics. La presència de dos antropònims ibèrics escrits en alfabet llatí en un mateix epitafi, quelcom poc freqüent, juntament amb el seu bon estat de conservació, fan que la troballa d'aquesta inscripció tinga un caràcter excepcional.

El gentilici *Baebius* té una important presència a la ciutat de *Saguntum* (Abascal 1994: 93-96; *IRPV* I: 132-133), on aquesta *gens* fou una de les més destacades de l'elit municipal, com es pot veure en el cas de *Cn(aeus) Baebius Cn(aei) f(ilius) Gal(eria tribu) Geminus*, que va finançar la reforma del fòrum municipal cap al final del regnat d'August (Alföldy 1977; *CIL* II²/14, 374; *IRPV* I, 80). En direcció nord, cap a la Plana de Castelló, està ben representat en l'epigrafia de la comarca de la Plana, on el trobem, de sud a nord, a Almenara (*CIL* II²/14, 693; *IRPV* I, 457), la Vilavella (*CIL* II²/14, 717; *IRPV* I, 493), Nules (*CIL* II²/14, 731; *IRPV* I, 507) i Almassora (*CIL* II²/14, 736; *IRPV* I, 525). A la mateixa població d'Onda apareix en dos casos (*CIL* II²/14, 742 i 743; *IRPV* I, 516 i 520). A la plana costanera, els d'aquestes darreres poblacions són els més septentrionals. D'altra banda, aquest és el quart

cas d'un individu amb el gentilici *Baebius/a* que porta un cognom ibèric (Simón 2020: 60, taula 7), i el segon de *Saguntum*, on es coneix el de *Baebia Cn. l. Tauacalaur* (*CIL* II²/14, 427; *IRPV* I, 119; Simón 2020: 152-153, núm. 108), que data de principis del s. I d.n.e. En trobem un altre a *Saetabis*: *Baebius Bareta* (*IRPV* III, 13).

Pel que fa al cognom del difunt, *Tannegitar*, pot segmentar-se en dos elements: **tanne** i **kitař**. El primer, amb geminació de la nasal, fou identificat per Untermann (1965: 45, núm. 117; 1987: 307, núm. 101; 1998: 77; *MLH* III-1: n. 114), i està documentat en quatre casos d'antropònims que figuren en inscripcions llatines (Simón 2020: 42), sempre en posició inicial: *Tannegadinia* (**tanekatin**), a *Edeta*-Llíria (València) (*CIL* II²/14, 148; *IRPV* IV, 24; Simón 2020: 147, núm. 100); *Tannegaldun* (**tanekaltun**), a Nules (Castelló), no lluny d'Onda (*CIL* II²/14, 759; *IRPV* I 485; Simón 2020: 148, núm. 101); *Tannegiscer* (**tanekisker**), també a *Edeta*-Llíria, en un personatge procedent d'Otobesa, ciutat no localitzada (*CIL* II²/14, 145; *IRPV* IV, 24; Simón 2020: 147, núm. 102); i *Tannepaeser* (**tanešbaiser**) en un epitafi de Calvera (Osca) (Simón 2020: 149-150, núm. 103); n'hi ha un altre de dubtós (*Tanniber*) en un lingot de plom del delictu de Cabrera V (Illes Balears), que es data cap al canvi d'era (Simón 2020: 150, núm. 104). En l'epigrafia ibèrica, **tane(k)** és un element onomàstic i formant (*MLH* III-1, § 7.113-114; Rodríguez Ramos 2014: 200-201, núm. 136) que està documentat en una inscripció de Begues (Barcelona): **taneike** (C.15.1), i en una altra del Cabezo de Alcalá (Azaila, Terol) (E.1.322C): **biuřtaneke**.

Quant al segon, **kitař** (*MLH* III-1, § 7.76; Rodríguez Ramos 2014: 169, núm. 87; Simón 2020: 40; *MLH* V-2: 291), és també un element onomàstic que fins ara no estava documentat en inscripcions llatines, encara que podria estar relacionat amb el segon element de *Bastugitas*, present a la *tabula* d'Àscoli, del segon element del qual seria una variant (Simón 2020: 40). En l'epigrafia ibèrica el trobem en segona posició en els següents noms personals (NP): **bastokitař** (F.4.1), a les Tancades (les Coves de Vinromà, Castelló); **tuskitař** (F.9.3), a la Punta (la Vall d'Uixó, Castelló); **kibaskitař** (G.1.6), a la Serreta (Alcoi, Alacant); i **anmkitar** (BDHespB.11.01, consulta: 13/02/2024), a Jorba (Barcelona). Aquest element també apareix precedit de topònims de ciutats en algunes encunyacions, com **šaitabikitař** i **arskitař**, casos en els quals podria tenir altres funcions. Així, per a Ferrer (2011: 104; 2021: 69-70), **kita** seria una unitat de mesura de pes i també s'hauria usat en l'àmbit monetari com a denominació de les monedes de plata basades en el

patró de pes d'aquella. Per a Luján (2005: 484-485), **kitar** tindria una funció semblant a **šalir**, que podria combinar-se amb un topònim com en els dos casos esmentats. Tanmateix, Ripollès (2001: 169) considera que **kitar** no pot ser una marca de valor perquè apareix tant en dracmes com en didracmes, i s'inclina per la traducció com plata suggerida anteriorment per altres autors com Beltrán Villagrasa i Villaronga. I per a Rodríguez Ramos (2002: 41), com que l'element **-kitar** també es documenta en antropònims, **arskitar** podria interpretar-se com la denominació d'un magistrat o autoritat o com una marca de valor (verbal o numeral).

La identificació d'aquest element en un epígraf llatí i formant part d'un NP prova el seu caràcter antroponímic, de manera que —com d'altra banda és prou normal— no pot considerar-se únicament una paraula comuna o un sufix (Moncunill 2010: 30). Així doncs, el cognom del difunt és un NP ibèric format per dos elements ben documentats, en particular el primer, que ja es coneixia en altres quatre inscripcions llatines. També ho seria el segon si s'admet l'equivalència *gitar* = *gitas*. Aquest NP es troba per primera vegada i és, per tant, un hàpax en l'onomàstica ibèrica. L'aparició de nous antropònims és un fet prou normal, si tenim en compte com és d'estranya la repetició en l'antroponímia ibèrica (Ferrer 2012: 149-150).

Pel que fa al nom del pare, *Becontar*, que per tractar-se de la filiació va en genitiu (*Becontarris*), està format per dos elements: *Becon* i *tar*. El primer formant no es coneix en l'antroponímia ibèrica documentada en inscripcions llatines, però sí que es troba en l'epigrafia ibèrica. **Beko** apareix, com a marca o abreviatura de propietat, al Cabezo de Alcalá (E.1.93). **Bekon** és un formant de mots i NP (*MLH* III-1, § 7.29; Rodríguez Ramos 2014: 127, núm. 32) que trobem en tres casos com a primer element: **Bekonkine** (F.20.1), del Pico de los Ajos (Iàtova, València); **Bekonteke**, del mateix jaciment (F.20.2); **Bekoniltir** (F.13.17), d'*Edeta*-Llíria; i **bekobor** del Vilar de Valls (Tarragona) (Ferrer *et al.* 2022: 188-189). En altres casos, figura com a segon element: **balabekon** (F.3.3), de Polpís (Alcalá de Xivert, Castelló); aïllat, a Sagunt (F.11.14); i també es troba en noms incomplets com **jbekon** al Castellar de Meca (Aiora, València) (BDHespV.15.02, consulta: 16/02/2024). Finalment, amb escriptura ibèrica dual trobem **begonildir** (F.13.17), d'*Edeta*-Llíria, i **begonildun** (F.21.1), d'Ènguera (València); i també, com una possible variant, **bakontege** (C.4.1), del Castell de Palamós (Girona) (Moncunill 2010: 54).

El segon element, **tar**, és un formant onomàstic documentat en alguns casos en aquesta posició (*MLH* III-1 §

7.115; Rodríguez Ramos 2014: 202-203, núm. 138), que es troba en posició inicial almenys en dos noms ibèrics que apareixen en inscripcions llatines: *Tarbantu*, en el bronze d'Àscoli (Simón 2020: 150-151, núm. 105), i *Tartigar*[---], en una inscripció funerària de *Saguntum* (*CIL* II²/14, 395; *IRPV* I, 104; Simón 2020: 151-152, núm. 106). També apareix en el possible antropònim *Coniagellietar*, que figura en una inscripció rupestre d'Almatret (Lleida) de lectura i interpretació dubtosa (*IRC* II, 12; Simón 2020: 125, núm. 55). En l'epigrafia ibèrica el trobem en diverses inscripcions: en primera posició, en **tarťinskef** (G.8.2), del Tossal de la Cala (Benidorm, Alacant); i **tarťolo(r)** (C.2.19), del Puig de Sant Andreu (Ullastret, Girona) (Moncunill 2010: 120); i en segona posició en alguns NP com **belešťar** (C.4.1), del Castell de Palamós; **biurťar** (C.1.31), d'Empúries (Girona) (Moncunill 2010: 64, 73); **bašťarťin** (E.1.308), del Cabezo de Alcalá; i possiblement com una variant al bronze d'Àscoli en *Suisetarten* (*MLH* III-1: n. 117; Simón 2020: 146-147, núm. 99). També **tar**, com a abreviatura, apareix en vuit casos al Cabezo de Alcalá (*MLH* V-2: 206-207).

En la flexió llatina, el nom *Becontar*, que com la majoria dels idiònims ibèrics acaba en consonant, s'hauria adaptat a la tercera declinació llatina, amb geminació de la vibrant, que explicaria el genitiu *Becontarris*. Aquest fenomen s'havia documentat en el cas dels acabats en **-ef**, com *Tannegiscer* = gen. *Tannegiscerris*, però és la primera vegada que es documenta en el grup dels pocs casos acabats en **-af** que en general mantenen la vibrant simple, com *Agirsar* = gen. *Agirsaris* (Simón 2020: 46-48). Es tracta, doncs, d'un segon hàpax, un nou NP ibèric format per dos elements coneguts en signari ibèric, però que fins ara no s'havien documentat en inscripcions llatines.

CONSIDERACIONS FINALS

La nova inscripció d'Onda pertany a un tipus de monument prou freqüent en l'epigrafia romana. L'estela amb l'encapçalament arrodonit està molt vinculada a la tradició itàlica tardorepublicana i és un tipus de monument prou freqüent (Schlüter 1998), que al País Valencià representa aproximadament un 10% del total d'inscripcions funeràries (Cebrián 2000: 160-171). Fins ara, aquest tipus no estava ben documentat a la Plana de Castelló, on només se'n coneixia un exemplar a Borriana (*IRPV* I, 510), però sí que és present amb set casos a la ciutat de *Saguntum* i rodalia (*IRPV* I, 137, 145, 173, 175, 260, 419 i 427). A la propera comarca de l'Alt Palància se'n conei-

xen un mínim de nou casos, cinc dels quals a Xèrica que tenen l'encapçalament arrodonit (*IRPV* II, 14, 18, 19, 31, 34; Arasa 2016: 16). Es tracta d'un tipus de monument característic del període julioclaudi que trobem a ciutats com *Lesera*, *Saguntum*, *Edeta*, *Valentia*, *Saetabi*, *Dianium* i *Lucentum*, que amb posterioritat deixa d'utilitzar-se en els grans nuclis urbans i perviu almenys fins al període antoní en zones rurals. Així s'explica la seua presència per les comarques de l'Alt Palància, el Camp de Túria, la Plana d'Utiel i –sobretot– la Safor, on se'n coneix el conjunt més nombrós, format per catorze exemplars, tretze dels quals tenen l'encapçalament arrodonit (Cebrián 1998; Arasa en premsa).

En aquesta inscripció trobem dos NP ibèrics que apareixen en la filiació (*Becontar*) i en funció de cognom (*Tannegitar*), en una fórmula onomàstica típicament romana en què el difunt porta els *tria nomina* propis de la ciutadania. Aquesta presència de dos noms ibèrics en una sola inscripció no és gens freqüent, i no s'havia documentat fins ara en l'epigrafia valenciana. Si bé en el cognom del difunt trobem un primer element (*tanne*) que és ben conegut en l'antroponímia ibèrica documentada en inscripcions romanes, especialment en territori valencià, tant el segon (*gitar*) com el primer del patróim (*bekon*) fins ara només es coneixien en l'epigrafia ibèrica. Ambdós NP apareixen per primera vegada i són, doncs, sengles hapaxlegòmena. És per això que l'aportació d'aquest epígraf a l'estudi de l'antroponímia ibèrica és destacable. Amb aquests dos nous NP documentats sobre una inscripció llatina, a les comarques septentrionals del País Valencià en trobem un total de cinc casos: *Asteduma* (*CIL* II²/14, 274; *IRPV* II, 11; Velaza 2014: 42-43), *Becontar*, *Escerrior* (*CIL* II²/14, 289; *IRPV* II, 72), *Tannegaldun* i *Tannegitar*.

D'altra banda, és cridanera la presència de quatre NP ibèrics amb l'element *Tanne* en inscripcions romanes – comptant aquesta – en una àmplia àrea territorial que possiblement pertanyia a la *regio* Edetània. Alguns d'aquests epígrafs, com el que donem a conèixer ací, poden datar-se en la primera meitat o cap a mitjan s. I d.n.e., i altres ho poden ser de manera extensa en aquest segle. Es tracta, doncs, d'una nova prova de la continuïtat de l'onomàstica ibèrica, almenys fins al període julioclaudi, quan en alguns epitafis com aquest figuren dues generacions en les quals es veuen canvis significatius en la nominació: mentre que el pare té un idionim ibèric, el fill ja porta els *tria nomina*, però encara conserva un cognom indígena. *L. Baebius Becontarris f. Tannegitar* fou membre de la primera generació de ciutadans romans de la

seua família, i podria haver adquirit aquesta condició possiblement en relació amb la constitució del municipi de *Saguntum* abans dels anys 4-3 a.n.e. El difunt la va adquirir independentment del seu pare, que portava un nom indígena, com també succeeix en el cas proper de *Calpurnia Severa*, filla de *Tannegaldun*. La composició *praenomen + nomen + patróim ibèric + f(ilius) + cognomen* ibèric és la primera vegada que es documenta. La transició onomàstica –i potser la completa llatinització– devia culminar en la següent generació amb la incorporació de *cognomina* romans. Aquest darrer pas el trobem representat en la inscripció de Villanueva de Viver (Castelló), que *M. Porcius Nigrinus* –miles de la *XXI legio Rapax*, amb un nom plenament romà– dedica al seu pare *M. Porcius Escerrior*, que encara portava un cognom d'origen ibèric, cap al tercer quart del s. I d.n.e. Així doncs, podem veure com el procés de llatinització –en el marc més ampli de la romanització– queda ben reflectit en l'onomàstica a través de l'epigrafia en diversos estadis i un nombre creixent de casos (Moncunill 2017, 2019; Estarán 2021).

El fet que en una inscripció romana apareguen NP ibèrics no es correspon necessàriament amb una situació de convivència d'aquesta llengua amb el llatí, qüestió sobre la qual és impossible pronunciar-se, ja que els usos onomàstics poden ser residuals, una de les darreres expressions d'una llengua que es troba en vies d'extinció. L'ús correcte de la desinència del genitiu en el patróim, sense que hi aparega una fórmula mixta que podria revelar una situació de contacte lingüístic, indica un coneixement suficient del llatí per part del comitent o del lapicida. És justament en la filiació quan –en situacions de canvi lingüístic– poden observar-se errors morfològics si algun d'aquests agents desconeix la llengua original del nom, en el fenomen que Adams (2003: 415, 491) denomina *retention*.

Pel que fa a l'epigrafia d'Onda, amb aquesta inscripció passa a estar constituïda per onze epígrafs, tots de caràcter funerari, en els quals, a més de la *gens Baebia*, també hi apareixen l'*Aemilia*, *Antistia*, *Coelia*, *Fabia*, *Grattia*, *Marcia*, *Pomponia* i *Vivenia*. Considerant el nombre d'inscripcions i la diversitat de gentilicis, Onda degué ser una destacada zona de població rural disseminada en aquest sector septentrional del molt poblat *territorium* municipal de *Saguntum*, on es coneixen nombrosos assentaments de diferents categories, entre els quals es poden identificar algunes vil·les (Arasa 1995; Járrega 2010). Entre aquests epígrafs destaquen *CIL* II²/14, 745–*IRPV* I, 521, que indica el preu del monument erigit per *Marc[ia] .f. Marc[ella]* en memòria del seu fill *L. Pomponio L. f.*

Marce[ll]o, que va costar 20.000 sestercis i era d'un tipus arquitectònic desconegut (Arasa, Alfonso i Miguélez 2012); i *CIL* II²/14, 741–*IRPV* I, 515, on s'expressa que la professió de *Fabius Avitus* era *nummularius* (canvista).

Finalment, quant a la datació de l'epígraf, els criteris que poden aplicar-se són els següents: el tipus de monument, una estela amb l'encapçalament arrodonit i el camp epigràfic llis, sense marc motlurat; el nom del difunt en nominatiu; la presència única de la fórmula *hic situs est*; i el fet que el difunt i el seu pare siguin portadors de sengles noms ibèrics. Per aquestes raons, considerem que el monument pot datar-se a principis del segle I d.n.e.

AGRAÏMENTS

Volem expressar el nostre agraïment a Tomás León, propietari del terreny on aparegué la peça, per les facilitats que ens ha donat per a l'estudi de l'estela i per la seua bona disposició a l'extracció del monument –amb la resta de carreus trobats– i la seua donació al Museu del Taulell d'Onda per a enriquir el ric patrimoni arqueològic de la població. També volem agrair al nostre company, el professor Víctor Sabaté Vidal, els seus interessants comentaris a l'esborrany d'aquesta nota.

BIBLIOGRAFIA

- ABASCAL PALAZÓN, J.M. (1994): *Los nombres personales en las inscripciones latinas de Hispania*, Murcia.
- ADAMS, J.N. (2003): *Bilingualism and the Latin language*, Cambridge.
- ALFÖLDY, G. (1977): *Los Baebii de Saguntum*, Serie de Trabajos Varios. Servicio de Investigación Prehistórica 56.
- ARASA I GIL, F. (1990): Epigrafia llatina d'Onda, *Centre d'Estudis Municipal d'Onda* 3, 57-75.
- ARASA I GIL, F. (1995): *Territori i poblament en època romana a les comarques septentrionals del litoral valencià*, Tesis Doctoral, Universitat de València.
- ARASA I GIL, F. (2016): Las inscripciones romanas del Alto Palancia. Un estado de la cuestión, *Jérica. Jornadas sobre su Patrimonio*, Segorbe, 11-39.
- ARASA I GIL, F. (en premsa): Les inscripcions romanes de la Safor, *Vint anys d'investigació històrica des de la Safor* (J. Negre, ed.), Gandia.
- ARASA, F.; ALFONSO, J.A.; MIGUÉLEZ, A. (2012): Nova lectura de la inscripció *CIL* II²/14, 745 d'Onda (Castelló), *Saguntum. PLAV* 44, 193-196. DOI: <https://doi.org/10.7203/SAGVNTVM.44.1966>.
- BDH = *Hesperia. Banco de datos de lenguas paleohispánicas*. <http://hesperia.ucm.es/>.
- CEBRIÁN FERNÁNDEZ, R. (1998): Estilos y modas en la epigrafía romana de la Safor: las estelas funerarias, *Saguntum. PLAV* 31, 225-232.
- CEBRIÁN FERNÁNDEZ, R. (2000): *Titulum fecit. La producción epigráfica romana en tierras valencianas*, Madrid.
- CIL* II²/14 = ALFÖLDY, G.; MAYER, M.; STYLOW, A.U. eds. (1995): *Corpus inscriptionum latinarum II: Inscriptiones Hispaniae latinae. Editio altera. Pars XIV: Conventus Tarraconensis. Fasciculus primus: pars meridionalis Conventus Tarraconensis (CIL II²/14), fasc. 1*, Berlin.
- ESTARÁN TOLOSA, M. J. (2021): La latinización de Hispania. Un análisis basado en las fuentes epigráficas y numismáticas, *Palaeohispanica* 21, 515-541. DOI: <https://doi.org/10.36707/palaeohispanica.v21i0.433>.
- FERRER I JANÉ, J. (2011): Sistemas metrológicos en textos ibéricos (1): del cuenco de La Granjuela al plomo de La Bastida, *Estudios de lenguas y epigrafía antiguas* 11, 99-130.
- FERRER I JANÉ, J. (2012): Šaleitaftin: testimoni múltiple d'un antropònim ibèric al jaciment de Can Rossó (Argençola), *Revista Arqueològica de Ponent* 22, 143-152.
- FERRER I JANÉ, J. (2021): El text ocult del palimpsest del segon plom ibèric de Yátova (Valencia), *Veleia* 21, 57-90. DOI: <https://doi.org/10.1387/veleia.22508>.
- FERRER, J.; NOGUERA, J.; MENÉNDEZ, P.; MORER, J.; ASENSIO, D.; JORNET, R.; SANMARTÍ, J. (2022): kuni baika kutan: una inscripción ibérica inédita en un vaso caliciforme de la ciudad cesetana del Vilar (Valls, Tarragona), *Palaeohispanica* 22, 181-204. DOI: <https://doi.org/10.36707/palaeohispanica.v22i0.475>.
- IRC* II = FABRE, G.; MAYER, M.; RODÀ, I. (1985): *Inscriptions Romaines de Catalogne II*, Paris.
- IRPV* I = CORELL I VICENT, J. (2002): *Inscripcions romanes del País Valencià. I. (Saguntum i el seu territori)*, València.
- IRPV* II = CORELL I VICENT, J. (2005): *Inscripcions romanes del País Valencià. II. 1. L'Alt Palància, Edeba, Lesera i els seus territoris. 2. Els mil·liaris del País Valencià*, València.
- IRPV* III = CORELL I VICENT, J. (2006): *Inscripcions romanes del País Valencià. III. (Saetabis i el seu territori)*, València.
- IRPV* IV = CORELL I VICENT, J. (2008): *Inscripcions romanes del País Valencià. IV. (Edeta i el seu territori)*, València.
- JÁRREGA DOMÍNGUEZ, R. (2010): *La Plana romana*, Castelló.
- LUJÁN, E. (2005): Los topónimos en las inscripciones ibéricas, *Palaeohispanica* 5, 471-490.
- MLH* I-1 = UNTERMANN, J. (1975): *Monumenta Linguarum Hispanicarum. I. Die Münzlegenden*, Wiesbaden.
- MLH* III-1 = UNTERMANN, J. (1990): *Monumenta Linguarum Hispanicarum. III. Die iberischen Inschriften aus Spanien. 1. Literaturverzeichnis, Einleitung, Indices*, Wiesbaden.
- MLH* III-2 = UNTERMANN, J. (1990): *Monumenta Linguarum Hispanicarum. III. Die iberischen Inschriften aus Spanien. 2. Die Inschriften*, Wiesbaden.

- MLHV-2 = MONCUNILL, N.; VELAZA, J. (2019): *Monumenta Linguarum Hispanicarum. V. 2. Lexikon der Iberischen Inschriften*, Wiesbaden.
- MONCUNILL, N. (2010): *Els noms personals ibèrics en l'epigrafia antiga de Catalunya*, Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica 85, Barcelona.
- MONCUNILL, N. (2017): Indigenous naming practices in the Western Mediterranean: the case of Iberian, *Studia Antiqua et Archaeologica* 23(1), 7–20.
- MONCUNILL, N. (2019): From Iberian to Romans: the latinization of iberians onomastics through latin epigraphic evidence, *Phoenix* 71, 134-163.
- RIPOLLÈS ALEGRE, P.P. (2001): Una leyenda monetaria inédita de *Saitabi, Saguntum*. *PLAV* 33, 167-170.
- RODRÍGUEZ RAMOS, J. (2002): Problemas y cuestiones metodológicas en la identificación de los compuestos de tipo onomástico de la lengua ibérica, *Arse* 36, 15-50.
- RODRÍGUEZ RAMOS, J. (2014): Nuevo Índice Crítico de formantes compuestos de tipo onomástico iberos, *Arqueoweb. Revista sobre Arqueología en Internet* 15-1, 81-238.
- SCHLÜTER, E. (1998): *Hispanische Grabstelen der Kaiserzeit. Eine Studie zur Typologie, Ikonographie und Chronologie*, Hamburg.
- SIMÓN CORNAGO, I. (2020): *Nombres ibéricos en inscripciones-latinas*, Fabrizio Serra ed., Pisa-Roma.
- UNTERMANN, J. (1965): *Elementos de un atlas antroponímico de la Hispania antigua*, Madrid.
- UNTERMANN, J. (1987): Repertorio antroponímico ibérico, *Archivo de Prehistoria Levantina* XVII, 289-318.
- UNTERMANN, J. (1998): La onomástica ibérica, *Iberia* 1, 73-85.
- VELAZA, J. (2014): Notas de epigrafía y onomástica iberorromanas del Maestrat (CS). *Anuari de Filologia. Antiqua et Mediaevalia* 4, 39-44.